

ДЕМУЗ

Інна Олександрівна,

доктор історичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу
науково-методичної роботи та
реферування

Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки НААН
(м. Київ)

demuz_inna@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5936-2386>

Researcher ID:

<https://publons.com/researcher/1780609/inna-id-demuz/>

АГРАРНА БІОГРАФІКА VS АГРАРНА БІОГРАФІСТИКА: КОНЦЕПТ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС, РЕФЛЕКСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У публікації розглянуто концепти «аграрна біографіка» й «аграрна біографістика», подано авторське тлумачення даних термінів. Аграрну біографіку визначаємо як сукупність усієї палітри портретів учених-аграріїв, галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань (біографічних словників, довідників, біографічних сегментів універсальних, галузевих і регіональних енциклопедій), формування електронних ресурсів біографічної інформації, присвячених персоналіям аграрної галузі, а аграрну біографістику – як окремий напрям історичної науки про біографічні дослідження учених-аграріїв, теоретико-методологічне підґрунтя біографічних аграрних студій.

Коротко проаналізовано напрацювання у цій галузі співробітників сектору наукової бібліографії та біографістики – підрозділу Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН).

Констатовано, що велика кількість наукових робіт конкретно-історичного характеру (біографії учених) співіснує з надзвичайно слабкою теоретичною рефлексією про їх основи, що, відповідно, вимагає розробки

багатьох аспектів аграрної біографістики. Засвідчено існування галузевої біографіки та галузевої біографістики, вагоме місце серед яких займає й аграрна.

Окреслено теоретико-методологічні візії вибудовування біографій учених-аграріїв: розглянуто архітектуру видань, типи/моделі біографій, а також методологічні підходи. Зокрема, акцент зроблено на інноваційних методологічних концептах побудови біографій учених-аграріїв: реалізація соціокультурного підходу, мережевої моделі науки, методів синергетики, концепту «емоційного співтовариства», методології ментальних (когнітивних) мап та ін.

Визначено перспективні напрями розвитку аграрної біографістики, серед яких: доцільність розробки термінології; напрацювання методики здійснення досліджень, присвячених ученим-аграріям; апробація новітніх методів вивчення і побудови біографій; залучення міждисциплінарних теоретичних надбань; розширення джерельної бази біографіки, розробка методики використання й аналізу джерел, добір оптимальних методів їхнього студіювання; розробка технологій опрацювання теоретико-методологічних, методичних, джерелознавчих та практично-прикладних проблем аграрної біографіки.

Ключові слова: аграрна біографіка, аграрна біографістика, наукова біографія, інтелектуальна біографія, учені-аграрії, методологія дослідження, бібліографічні та біобібліографічні видання.

AGRICULTURAL BIOGRAPHICS vs AGRICULTURAL BIOGRAPHISTICS: CONCEPT, INFORMATION RESOURCE, REFLEXIVE POTENTIAL

The concept of «agrarian biographics» and «agrarian biographistics» is considered in the publication, author's interpretation of these terms is given. Agrarian biographics is defined as the aggregate of the entire palette of portraits of agrarian scientists, sectoral bibliographic and biobibliographic reference publications (biographical dictionaries, directories, biographical segments of universal, branch and regional encyclopedias), formation of electronic resources of biographical information, dedicated to the personalities of agrarian branch, and agrarian biography – as a separate direction of historical science on biographical researches of agrarian scientists, theoretical and methodological basis of biographical agrarian studies.

Shortly analyzed are the achievements in this field of employees of the scientific bibliography and biographistics sector – a subdivision of the Institute of History of Agrarian Science, Education and Technology of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (NSAL NAAS).

It is stated that a large number of scientific works of a specifically historical nature (biographies of scientists) coexist with an extremely weak theoretical

reflection on their foundations, which, accordingly, requires the development of many aspects of agrarian biographistics. Certified the existence of sectoral biographics and sectoral biographistics, and agrarian is among them.

Theoretical and methodological visions of agrarian scientists' biographies are outlined: the architectonics of publications, types / models of biographies, and methodological approaches are considered. In particular, the emphasis is on innovative methodological concepts of biographies of agrarian scientists: implementation of socio-cultural approach, network model of science, methods of synergetics, the concept of «emotional community», methodology of mental (cognitive) maps, etc.

The perspective directions of development of agrarian biographistics are determined, among them: expediency of development of terminology; development of a methodology for conducting research on agricultural scientists; approbation of the newest methods of studying and construction of biographies; attraction of interdisciplinary theoretical value; expansion of the source database of biographics, development of methods of use and analysis of sources, selection of optimal methods of their study; development of technologies for elaboration of theoretical and methodological, methodological, source and practical problems of agrarian biographics.

Keywords: *agrarian biographics, agrarian biographistics, scientific biography, intellectual biography, agrarian scientists, research methodology, bibliographic and biobibliographic publications.*

АГРАРНАЯ БИОГРАФИКА vs АГРАРНАЯ БИОГРАФИСТИКА: КОНЦЕПТ, ИНФОРМАЦИОННЫЙ РЕСУРС, РЕФЛЕКСИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ

В публикации рассмотрены концепты «аграрная биографика» и «аграрная биографистика», предложено авторское толкование данных терминов. Аграрную биографику определяем как совокупность всей палитры портретов ученых-аграриев, отраслевых библиографических и биобиблиографических справочных изданий (биографических словарей, справочников, биографических сегментов универсальных, отраслевых и региональных энциклопедий), формирование электронных ресурсов биографической информации, посвященных персоналиям аграрной отрасли, а аграрную биографистику – как отдельное направление исторической науки о биографических исследованиях ученых-аграриев, теоретико-методологическую базу биографических аграрных студий.

Коротко проанализированы наработки в этой области сотрудников сектора научной библиографии и биографистики – подразделения Института истории аграрной науки, образования и техники Национальной научной сельскохозяйственной библиотеки Национальной академии аграрных наук Украины (ННСГБ НААН).

Констатировано, что большое количество научных работ конкретно-исторического характера (биографии ученых) сосуществует с чрезвычайно слабой теоретической рефлексией о их началах, что, соответственно,

требує розробки багатьох аспектів аграрної біографістики. Засвідчено існування галузевих біографіки та галузевих біографістики, важливе місце серед яких займає і аграрна.

Визначено теоретико-методологічні аспекти виставлення біографій учених-аграріїв: розглянуто архітектуру видань, типи / моделі біографій, а також методологічні підходи. В частині, акцент зроблено на інноваційних методологічних концептах побудови біографій учених-аграріїв: реалізація соціокультурного підходу, мережної моделі науки, методів синергетики, концепта «емоціонального суспільства», методології ментальних (когнітивних) карт тощо.

Визначено перспективні напрями розвитку аграрної біографістики, серед яких: цілеспрямованість розробки термінології; нароботка методики проведення досліджень, присвячених ученим-аграріям; апробація новітніх методів вивчення та побудови біографій; залучення міждисциплінарних теоретичних досягнень; розширення джерельної бази біографіки, розробка методики використання та аналізу джерел, вибір оптимальних методів їх вивчення; розробка технологій розв'язання теоретико-методологічних, методичних, джерелознавчих та прикладних проблем аграрної біографіки.

Ключові слова: *аграрна біографіка, аграрна біографістика, наукова біографія, інтелектуальна біографія, ученик-аграрій, методологія дослідження, бібліографічні та бібліографічні видання.*

Новий сплеск розвитку біографіки та побудовування біографій науковців, у тому числі учених-аграріїв, що спостерігається з початку 2000-х рр., пов'язують з переосмисленням попередніх історичних знань, зміщенням дослідницьких акцентів з «історії еліт» до персоналій «другого плану», поворотом до історичної антропології, мікрорівневих досліджень, зверненням до міждисциплінарних методик у вивченні біографічної інформації.

Не звертаючись до всього різноманіття напрацювань у сфері біографістики/біографіки/біографічного жанру, адже історіографічна традиція інтерпретацій даної (та суміжної) термінології бере свій початок ще з радянських часів (а в зарубіжній історіографії – з початку ХХ ст.), звернемо увагу переважно на роботи останніх років, хоча й тут спостерігається певна дискусійність та політеоретичність підходів. Отож, напрацюванням методологічних стратегій аналізу біографій та біографічного нарративу займаються ряд українських, російських та зарубіжних дослідників (досвід останніх наразі залишимо осторонь). Філософське осмислення біографії та

аналіз біографічного підходу серед українських науковців подають О. Валевський, І. Валявко, І. Голубович, О. Довгополова, В. Менжулін, В. Онопрієнко, М. Савельєва, В. Табачковський, Т. Чайка та ін. Основоположні теоретичні засади історичної біографіки вивчають С. Ляшко, В. Попик, Т. Попова, В. Чишко.

В російській історіографії теоретико-методологічні засади біографічних досліджень вивчали І. Біленький, О. Вахрамєєва, Г. Винокур, С. Іконнікова, Л. Киященко, І. Петровська, В. Подорога, Л. Репіна, Е. Соловйов, П. Тищенко, В. Толстих, М. Уваров та ін.

Вагомий внесок у розвиток історико-наукознавчих біографічних досліджень у галузі аграрних наук здійснено співробітниками сектору наукової бібліографії та біографістики – підрозділом Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН). До основних напрямів діяльності сектору належить підготовка науково-допоміжних бібліографічних посібників, довідників та інших наукових видань з питань сільського господарства, історії аграрної науки; підготовка та видання історико-наукових біографічних та бібліографічних довідників, збірок, бібліографічних та біобібліографічних покажчиків у серіях; проведення біографічних досліджень, збирання, наукове опрацювання біографічних та бібліографічних матеріалів про життя та діяльність діячів аграрної науки України. Так, ґрунтовну працю у цьому напрямку засвідчують публікації Т. Дерлеменко [5-7], С. Коваленко [9], В. Соколова [20]. Наразі наукові портрети учених-аграріїв та галузеві бібліографічні й біобібліографічні покажчики видаються ННСГБ НААН у 13-ти ексклюзивних серіях: «Академіки Національної академії аграрних наук України» (1998 р.); «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (1998 р.); «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (2001 р.); «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України» (2005 р.); «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» (2013 р.); «Іноземні члени Національної академії аграрних наук

України» (2008 р.); «Почесні члени Національної академії аграрних наук України» (2008 р.); «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» (2013 р.); «Наукові історико-бібліографічні читання» (2001 р.); «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» (2004 р.); «Землепорядна наука» (2005 р.); «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» (2009 р.); «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України» (2014 р.). (у період 1998-2018 рр. підготовлено 306 покажчиків та видруковано 360 наукових видань [9, с. 120]); поряд із цим, крім серійних видань, публікуються окремі наукові праці співробітників, видаються матеріали наукових конференцій, проведених бібліотекою, формуються «Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи» та міжвідомчий тематичний збірник наукових праць «Історія науки і біографістика». Дані видання фіксують ґрунтовне вивчення діяльності видатних учених-аграріїв та діячів сільського господарства як окремий напрям історико-наукознавчих досліджень у галузі аграрних наук.

Поряд із цим варто констатувати, що велика кількість наукових робіт конкретно-історичного характеру (біографії учених) співіснує з надзвичайно слабкою теоретичною рефлексією про їх основи. Це засвідчують самі працівники сектору наукової бібліографії та біографістики, визнаючи, що «впродовж тривалого часу увагу дослідників привертають переважно життєписи» [9, с. 122]. Життєписи вчених вважаємо найпростішим варіантом біографічного дослідження (класичної/традиційної біографії), які, зазвичай, інтерпретують як сукупність фактів життя людини, викладених переважно в хронологічній послідовності. У кращому випадку, створюються наукові біографії учених-аграріїв, рідше – інтелектуальні біографії.

Отже, констатуємо досить потужний розвиток аграрної біографіки. Проте аналітико-критична робота біографів, пов'язана з пошуками оптимального методологічного інструментарію саме в розрізі моделювання біографій учених-

аграріїв, наразі є, на нашу думку, недостатньою. Звернемося до окремих аспектів вживання і трактування наукової термінології, її змістового наповнення, адже від автора-біографа завжди чекають «лексичної чіткості» та розуміння співвідношення термінів з відповідними традиціями. Зокрема, В. Попик потрактовує **біографіку** (до речі, згідно української історіографічної традиції, так як, наприклад, російська наповнює даний термін дещо іншим змістом) як *усю багатовимірну сферу літературної й дослідницької біографічної творчості, а також сукупність видань біографічного жанру, у тому числі публіцистичну та науково-популярну біографії, видавничо-інформаційну практику; як сферу наукової та літературної творчості, видавничо-інформаційної роботи, частину вітчизняної гуманітарної культури; а біографістику – як науку про біографічні дослідження, її теорію, методологію та практику; як спеціальну історичну дисципліну й галузь історичної науки, предметною областю якої виступає біографічне знання як історично сформований феномен; як теоретичне та методичне підґрунтя наукових біографічних студій, а у широкому розумінні – як дисципліну, покликану вивчати й узагальнювати досвід біографічної творчості як явища культури та суспільного життя, що за своїм змістом виходить далеко за межі науково-дослідницької діяльності* [16, с. 127, 129] (термін «біографістика» «прижився» завдяки працям В. С. Чишка в 1990-х рр. у зв'язку з гуманітаризацією науки, необхідністю підвищення теоретико-методологічного рівня та розширення діапазону історико-біографічних досліджень). Предметом *біографістики* як наукової дисципліни є вивчення історії розвитку та узагальнення досвіду біографічних досліджень, опрацювання їх теоретико-методологічних, методичних, джерелознавчих та практично-прикладних проблем (зокрема щодо написання наукових біографій, укладання біографічних словників і довідників, підготовки різноманітних видів біографічної та біобібліографічної продукції, формування електронних ресурсів біографічної інформації), а також осмислення еволюції історико- й літературно-біографічної творчості як явища культури та суспільного життя. Об'єктом дослідження в

біографістиці виступають різноманітні результати багатовікового поступу світової *біографіки*: опубліковані наукові праці, літературні біографії, словники й довідники, біографічні сегменти енциклопедій, збірники біографій, біобібліографії, праці з генеалогії та інших суміжних дисциплін тощо [16, с. 130].

Згідно класифікації біографічних досліджень В. Попика виділяють:

1) залежно від співвідношення в біографічних творах наукових і художніх складників, – *наукові, науково-популярні, науково-художні* (белетризовані, есеїстичні), *художні біографії* (які теж можуть мати певний дослідницький характер);

2) за структурою та функціональним призначенням – *основні* (історико-біографічний нарис, історико-біографічна монографія), *довідково-допоміжні* (біографічні статті для словників, енциклопедій, довідників, покажчиків; некрологи, біографічні коментарі, анотовані покажчики імен до наукових праць, біобібліографія), *суміжні біографії* (просопографічні й генеалогічні);

3) за сферами людської діяльності чи професійною належністю – *політична, наукова* (діячів науки), *мистецька, медична, сільськогосподарська, військова, морська біографіка* [16, с. 134, 135].

Запропонована дослідником класифікація засвідчує існування так званої *галузевої біографіки*. Проте В. Попик ставить дискусійне питання про коректність існування *галузевої біографістики* («військової», «сільськогосподарської», «бібліотекознавчої», «медичної», «педагогічної», «музичної» тощо), так як такі підходи можуть бути беззаперечно правомірними лише в тих випадках, коли йдеться про вироблення й застосування у зазначених галузях особливих за своїм характером теоретичних і методичних напрацювань, пов'язаних зі специфікою дослідження діяльності представників окремих сфер суспільного життя, а не тоді, коли просто публікуються студії, присвячені життєвому шляху особи [16, с. 129]. Подібний підхід підтримується, зокрема, й Т. Поповою, яка вказує, що дослідницькі реалії представлені різними комбінаціями, які в свою чергу розширюють межі типологічної варіативності;

«не варто пов'язувати тип біографізму з конкретною методологією, так як один і той же тип біографії в сучасній науці може бути представлений різними методологічними платформами; в біографічній практиці особливе значення набуває саме конкретна модель біографічного аналізу» [17, с. 22].

Іншої точки зору дотримується І. Розман, яка займається вивченням *педагогічної біографістики*, наголошуючи, що філософія, психологія, літературознавство, чи будь-які інші галузі знань мають не менш багатий, аніж історична наука, досвід біографічних досліджень, що зумовлює можливість вироблення теоретико-методологічних засад галузевої біографістики [19, с. 287]. Авторка наголошує на необхідності оперування науковою міждисциплінарністю, яка і «допоможе визначити методологію понять» [18, с. 112], у даному випадку, педагогічної біографістики. Поряд із цим, пропонує використовувати загальнотеоретичні поняття біографістики («біографія», «біографічна традиція», «біографічний жанр» тощо), доповнені педагогічними концептами. Дослідниця анонсує можливість розробки та вдосконалення методологічних засад, науково-дослідницького інструментарію педагогічної біографістики, розглядаючи її в руслі «молодшої сестри» інших соціогуманітарних дисциплін, від яких перша може запозичити: а) наукові конструкти (концепції, теорії, ідеї, погляди), що сприяють ґрунтовному осмисленню загальних проблем життєдіяльності педагогічної персоналії; б) науковий інструментарій, що забезпечує розвиток науково-методологічних засад педагогічної науки; в) практичний досвід біографічних досліджень у різних галузях знань [19, с. 285].

Виходячи з вищезазначеного, визначаємо *аграрну біографіку* як *сукупність усієї палітри портретів учених-аграріїв, галузевих бібліографічних та біобібліографічних довідкових видань (біографічних словників, довідників, біографічних сегментів універсальних, галузевих і регіональних енциклопедій), формування електронних ресурсів біографічної інформації, присвячених персоналіям аграрної галузі, а аграрну біографістику – як окремий напрям історичної науки про біографічні дослідження учених-аграріїв, теоретико-*

методологічне підґрунтя біографічних аграрних студій. Аграрну біографістику вважаємо такою, що знаходиться на стадії свого інституційного оформлення, зважаючи на те, що вона вже має багаторічну традицію розвитку аграрної біографіки, – як повноцінного об'єкту для рефлексії.

Окреслимо кілька проблемних блоків, актуальних в розрізі побудови біографій учених-аграріїв.

Архітектоніка видання про ученого-аграрія

Архітектоніка видання як основний принцип його побудови, що забезпечує співмірність окремих частин, їхню взаємозумовленість та співпідпорядкованість у загальній конструкції видання, залежить, безумовно, від виду того чи іншого видання (монографія, наукова стаття, довідник, словник тощо). Розглянувши архітектоніку видань згаданих вище 13-ти ексклюзивних серій Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, констатуємо, що біобібліографічні покажчики чотирьох серій («Академіки Національної академії аграрних наук України», «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України», «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України», «Почесні члени Національної академії аграрних наук України») мають структуру типового біобібліографічного покажчика та складаються з наступних основних розділів:

- ◆ Портрет ученого (кольоровий) з його особистим підписом.
- ◆ Слово про вченого (українською та англійською мовами) за підписом Президента НААН.
- ◆ Основні дати життя і діяльності вченого у хронологічному порядку (українською та англійською мовами).
- ◆ Життєвий і творчий шлях ученого (нарис), спогади про вченого його сучасників, вітання з нагоди ювілею.
- ◆ Стаття вченого, що висвітлює основні напрями його наукової діяльності, основні віхи життєвого шляху (подається за згодою вченого), фото.

◆ Бібліографічний покажчик праць, викладений у хронологічному порядку за роками видань (у межах року – в алфавітному порядку назв у такій послідовності: книги і брошури, статті в збірниках та періодичних виданнях).

◆ Авторські свідоцтва та патенти.

◆ Праці, опубліковані за редакцією вченого.

◆ Наукова школа (список авторефератів дисертацій, виконаних під науковим керівництвом вченого).

◆ Література про життя та діяльність вченого.

◆ Предметно-тематичний покажчик (детально відображає основні напрями, теми, об'єкти наукової діяльності вченого).

◆ Іменний покажчик (вказуються прізвища осіб, які згадуються в «Хронологічному покажчику публікацій» та розділі «Авторські свідоцтва та патенти», з посиланнями на порядковий номер у списку) [15, с. 32, 33].

Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії», у якій видаються переважно монографії, збірники документів і матеріалів, біографічні довідники, кожна книга з яких присвячена окремому діячу аграрної науки України, певній науковій установі чи організації, укладається згідно іншої композиції наукових біобібліографічних видань:

◆ Портрет ученого.

◆ Вступне слово (від укладачів).

◆ Основні дати життя і діяльності вченого («Хронологічна канва»).

◆ Розділ 1. Історико-наукові дослідження наукової спадщини вченого (вміщуються спеціально підготовлені статті для даного видання, передруки окремих публікацій, виданих у різні роки, які найповніше розкривають життєвий шлях та наукову діяльність ученого).

◆ Розділ 2. Хронологічний покажчик друкованих праць ученого, що має підрозділ «Праці, опубліковані за науковою редакцією вченого».

◆ Розділ 3. Публікації, присвячені життю та діяльності вченого.

◆ Розділ 4. Архівні джерела (відомості про життя та діяльність ученого, які зберігаються у державних та інших архівах).

◆ Розділ 5. З наукової спадщини вченого (вміщуються передруки окремих публікацій ученого, виданих у різні роки, які найповніше репрезентують його наукову діяльність, але малодоступні для читача у зв'язку з тим, що свого часу були вилучені з фондів бібліотек або втрачені) [15, с. 34].

Архітектоніка видання тісно пов'язана з вибором дослідником-біографом типу/моделі біографії ученого-аграрія.

Тип/модель біографії ученого-аграрія

Загальновідомо, що біографія науковця може бути вписана в контекст колективної, індивідуальної (персональної) історії та еґо-історії (особистісної історії вченого про себе (автобіографії)). *Колективна біографія* (сфера дослідження у першу чергу спеціальної дисципліни просопографії, виступає як узагальнення спільної долі цілих поколінь, певних суспільних груп [16, с. 125]) може застосовуватися і для вивчення наукового співтовариства аграріїв певного хронологічного періоду чи, наприклад, національної, гендерної приналежності тощо.

Індивідуальна історія, або персональна історія – самоназва історико-біографічних досліджень, об'єкт яких – історія одного життя від моменту народження до моменту смерті у всій її унікальності. Це складно структурована галузь наукових історичних досліджень; її складові – відносно автономні предметні поля (зі своєю специфікою дослідницьких завдань і методологічних орієнтирів), що визначає конкретний тип (ракурс) біографічного аналізу – «внутрішня біографія», «еволюція душі», «екзистенційна біографія», «приватна біографія», «кар'єрна біографія», «професійна біографія» тощо [17, с. 18]. Специфічною галуззю персональної історії в теорії біографізму називають інтелектуальну біографію, тематично зорієнтовану на вивчення біографії інтелектуалів, до яких, без сумніву, належать і науковці-аграрії.

Біографія ученого-аграрія може вибудовуватися також за одним із типів, запропонованих російським лінгвістом Г. Сильницьким: 1) «історія персони» –

традиційна біографія особистості великого масштабу (публічна біографія); 2) «особиста історія» – життя індивіда крізь призму його особистих/приватних відносин (приватна біографія); 3) «внутрішня біографія» – основна увага приділена процесу становлення особистості, розвитку її світогляду, мисленнєвої роботи тощо; 4) автобіографія – власноручно написані особисті історії [14, с. 202].

В аграрній біографіці можуть бути реалізовані й наступні моделі біографічних досліджень, запропоновані російською дослідницею С. Іконніковою (для вивчення постатей учених-гуманітаріїв): *хронологічна модель* – найпростіша схема відтворення життєвого шляху особистості від народження до смерті, в якій відображено основні та соціально значимі події (енциклопедичні/словникові публікації); *функціональна модель* – основна увага приділяється тим етапам життєвого шляху вченого, де прослідковується лінія професійної діяльності (такий тип використовується, як правило, при створенні наукових монографій чи статей); *психологічна модель* – в центрі вивчення виявляються мотиви вчинків, пошуки прийняття рішень, опис намірів, страхи, переживання, самореалізація особистості (напр., автобіографія або щоденник ученого); *соціологічна модель* являє собою типові обставини, що визначають життєвий шлях людей залежно від їхньої приналежності до різних соціальних груп, тобто доля особистості відображає історичні події епохи (війни, реформи, міграції тощо); *культурологічна модель* описує особистість в соціокультурному контексті, коли кожна культура створює власний тип людини, чия поведінка визначається системою культурних кодів епохи; при цьому кожне окреме життя поєднується зі стійкими соціокультурними матрицями, з'являються типові «подієві сценарії» («ситуації»), які утворюють «біографічні схеми», що визначають моделі життя [14, с. 200].

У вітчизняному історіографічному полілозі тривають також дискусії щодо потрактування, означення ролі та співвідношення наукової та інтелектуальної біографій, та можливостей створення таких моделей для учених природничого

напряму і т. зв. «точних наук» та дослідників-гуманітаріїв (для перших – доречними вважають виключно модель «наукової біографії», для інших – виключно «інтелектуальної». Проте такий диференційований підхід аргументовано спростований вітчизняною дослідницею С. Ляшко (детально про це див.: [13]). (Ми цілком підтримуємо її позицію, адже вчені-природознавці, фізики, математики, інженери, аграрії, як представники інтелектуальної праці власної галузі також заслуговують на «інтелектуальні біографії»).

Додамо, що у «чистому» вигляді ці типи/моделі біографій учених зустрічаються не часто; на практиці відбувається, як правило, їхнє поєднання.

Методологія (методи, підходи, концепти) побудови біографії ученого-аграрія

Запропонуємо кілька альтернативних методологічних підходів до побудови біографій учених-аграріїв. В історико-наукових працях, присвячених персоналіям аграрної галузі, дослідники анонсують використання ряду загальнонаукових підходів, історичних та джерелознавчих методів, терміносистеми історичної біографістики, персональної історії; універсальним, зазвичай, вважається біографічний метод з його чіткими спробами побудови наукової (!) біографії ученого. Проте міждисциплінарний дискурс наразі уже виробив цілу низку «нелінійних» методик відтворення/реконструкції історії життя особи, біографістика, зокрема історична, впровадила сміливі експерименти з проблемно-тематичним синхронним викладом, при якому головна увага зосереджена «на бінарних позиціях: чоловіче/жіноче, небуденне/повсякденне, особисте/колективне, рефлексія/саморефлексія, логіка/чуттєвість тощо» [1, с. 32].

Так, колективні біографії учених-аграріїв створюються в контексті вивчення «інтелектуальних співтовариств/спільнот», якими є наукові установи у вигляді кафедр, товариств, шкіл, науково-дослідних організацій, закладів освіти, родинні культурні гнізда, гуртки, клуби за інтересами, неструктуровані громадські організації, тощо. Вибудовування колективних біографій учених-аграріїв пов'язане, на нашу думку, з використанням як традиційних (які, до

речі, в даній публікації розглядатися не будуть) методологічних концептів, так і інноваційних (напр., реалізація соціокультурного підходу, мережевої моделі науки, методів синергетики, концепту «емоційного співтовариства», методології ментальних (когнітивних) мап (детальніше про це див.: [3]). Так, *соціокультурний підхід* дає можливість поєднати в одне ціле три складові: особистість як суб'єкт взаємодії (учений, член наукового співтовариства); суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з його соціокультурними відносинами і процесами (трансформаційні зміни протягом досліджуваного періоду у сфері політики, ідеології, економіки, світоглядних суспільних орієнтирів тощо); культура як сукупність цінностей і норм (корпоративна культура вчених-аграріїв). *Мережева/сітьова модель науки*, розроблена І. Колесник (детальніше про це див.: [10; 12]), дає можливість розглядати будь-які соціальні мережі одночасно у двох аспектах – з одного боку, у напрямку дослідження еволюції соціальних якостей людини як особистості та інституціональних форм її статутно-рольових відносин, а з іншого боку – у напрямку уточнення природи і змісту цих форм, утворених під впливом зовнішніх (навколишнє середовище) і внутрішніх факторів (наука, політика, економіка) розвитку суспільства [4, с. 24]. Поряд із цим, важливим видається *метод моделювання інтелектуальних мереж*, при якому їхня внутрішня структура функціонує у вигляді трьох складових: 1) вертикальних ланцюгів або т. зв. «міжпоколінних мереж» на зразок учитель/учень; 2) «горизонтальних альянсів», тобто взаємопов'язаних послідовних груп інтелектуалів; 3) структурного суперництва (інтелектуального партнерства/конкуренції) [10, с. 173]. У даному ракурсі на перший план висувається проблема міжособових комунікацій, які є найбільш істинною частиною рефлексивного пласта науки. Такий проблемний акцент дає змогу відтворювати інтелектуальний простір як певну «мережу спілкування» учених-аграріїв.

Зрозуміти когнітивний простір української науки, у тому числі аграрної (когнітивні характеристики означають предмет дослідження наукової дисципліни; специфічні перспективи дослідження даного предмету, способи

побудови теорії, рівень теоретичної організації, джерела нової проблематики, використані методи, внутрішньо-дисциплінарні зв'язки між предметом дослідження, методами і теоретичними побудовами, теоретична й методологічна значущість для інших дисциплін тощо), допомагають *методи синергетики*. Синергетика, як стверджує В. Бронніков, є міждисциплінарною концепцією самоорганізації складних систем у просторі їхньої еволюції, що є чергуванням двох взаємовиключних процесів – ієрархізації та деієрархізації (ієрархізація складається з послідовного об'єднання елементарних дисипативних структур у структури більш високого порядку, а деієрархізація – це послідовний розпад складних дисипативних структур на більш прості) [2]. В історії науки ці процеси для дослідника є зближенням наукових дисциплін і знищенням кордонів між ними, трансдисциплінарним переносом понять і когнітивних схем із їхнім подальшим розпадом на дрібніші.

Не менш важливим видається розгляд проблеми наукової творчості учених-аграріїв з використанням *психологічних і соціально-психологічних методів* (мотиваційна структура особи ученого, вікова динаміка індивідуальної й колективної наукової творчості, розподіл ролей і лідерство в наукових колективах, система міжособових стосунків у процесі наукової діяльності, психологічний механізм наукового відкриття і його оцінка науковим середовищем тощо). Так, Ю. Кісельова актуалізувала проблему важливості дослідження етичних та емоційних аспектів розвитку науки в межах психобіографії та інтелектуальної історії, міждисциплінарного проблемного поля «історії емоцій», коли сучасна наука може збагатитися новими категоріями «емоційного характеру». Дослідниця пропонує модель вивчення наукових співтовариств як «емоційних співтовариств», тобто вивчення етико-емоційних аспектів академічної культури вчених [8, с. 288]. Погоджуємося з думкою про те, що погляд на емоції відкриває нові горизонти в розумінні людини науки. Важливими у даному ракурсі залишаються поняття «психотипу» та «емоціології», крізь призму яких подається не суха наукова біографія вчених-аграріїв, а свідомий процес побудови кар'єри, де саме психотип

виступає тією ключовою ознакою, яка «обумовлює дослідницьку, комунікативну, поведінкову та в цілому кар'єрну стратегію» [8, с. 291].

При побудові індивідуальних (та й колективних) біографій учених-аграріїв можливим видається також використання *методики ментального картографування* (за допомогою когнітивних мап як інструменту візуалізації відбувається організація мислення, продукуються нові ідеї, змінюються стереотипи, відбувається постановка завдань, пошук прийнятих рішень; ментальні мапи утворюються внаслідок взаємодії суб'єкта з навколишнім просторовим середовищем [11, с. 159, 160, 163]). Так, на практиці, при конструюванні біографій учених (психобіографій, інтелектуальних, ідеальних, типових, фактичних) дослідник використовує ментальну мапу особистості, яка складається з чотирьох гілок: гілка «Місця» передбачає вивчення місць, пов'язаних з життям і діяльністю особистості; гілка «Артефакти» являє собою уявні чи фізичні конструкції, які допомагають людині увійти у «продуктивний стан», натхнення, емоційного піднесення, творчої праці; гілка «Події» – визначні та звичайні факти внутрішнього реального й духовного життя особистості; гілка «Люди» на ментальній мапі особистості представлена її оточенням, складом окремих груп, соціальних угруповань (родина, сусіди, колеги, партнери, друзі, клуби за інтересами тощо) [11, с. 160, 161, 162].

Отже, сучасний розвиток біографістики, у тому числі й галузевої, відзначається пошуком нових форм та змісту функціонування. Не дивлячись на певний скепсис окремих дослідників, закорінений в радянській методологічній односторонності, щодо престижності апробації новітніх методологічних підходів, розроблених у міждисциплінарному дискурсі, спостерігається поступове подолання ретроградного досвіду минулого. Вважаємо можливим обґрунтування інформаційного ресурсу, рефлексивного потенціалу та власної методології проведення досліджень в межах галузевої, зокрема, аграрної біографістики, що ґрунтується, перш за все, на комбінаторному підході до вивчення соціальної сфери людських взаємин і життя. Теоретико-методологічне підґрунтя аграрної біографіки, зокрема, щодо можливостей

побудови інноваційних біографічних моделей учених-аграріїв із застосуванням полідисциплінарних методик і технологій на сьогоднішній день потребує подальшої дослідницької рефлексії та узагальнень. Перспективність цього напрямку полягає у відході від позитивістської версії наукової біографії, сформованій на традиціях XIX ст., як безпрецедентному колекціонуванню фактів життя вченого до (пост)модерністської парадигми т. зв. «кінематографічної біографії», в якій автор виступає в ролі режисера, від «біографії-агіографії» до «біографії-контекстуалізації», яка робить акцент на наявності різноманітних контекстів – інтелектуальних, політичних, ідеологічних, – що окреслюють зовнішні контури життя вченого-аграрія.

Перспективність розвитку аграрної біографістики очевидно і полягає, перш за все, у:

1) доцільності подальшої розробки термінології науки як категорії пізнання; удосконалення існуючого термінологічного апарату;

2) напрацюванні методики здійснення досліджень, присвячених ученим-аграріям; апробації новітніх методів вивчення і побудови біографій; залучення міждисциплінарних теоретичних надбань, особливо з тих галузей, які стосуються осмислення ролі особистості в історії, аграрній культурі (це уможливить визначення найбільш оптимальних рефлексій, які слугуватимуть продуктивним інструментарієм для проведення конкретно-тематичних студій з аграрної біографіки);

3) розширенні джерельної бази біографіки, розробці методики використання й аналізу джерел, доборі оптимальних методів їхнього студіювання (використовувані в історичній науці, психології, літературознавстві, соціології методи й техніки роботи з джерелами дають біографові інструмент для глибшого проникнення у творчу лабораторію вченого-аграрія);

4) розробці технологій опрацювання теоретико-методологічних, методичних, джерелознавчих та практично-прикладних проблем аграрної біографіки (щодо підготовки наукових біографій, укладання біографічних

словників і довідників, різноманітних видів біографічної та біобібліографічної продукції, формування електронних ресурсів біографічної інформації, порталів біографічної та біобібліографічної інформації, дослідницьких проектів у напрямку розбудови біограмних баз, обговорення їхніх моделей тощо).

Список використаних джерел та літератури

1. Бездрабко В. В. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики. *Українська біографістика*. 2016. Вип. 14. С. 29-49.
2. Бронніков В. Синергетика як перспективна методологія у дослідженнях соціально-політичних наук. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/13.pdf>.
3. Демуз І., Зленко А., Ісайкіна О. Перспективи вивчення інтелектуального співтовариства у руслі нових методологічних концептів. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 172-187.
4. Денисенко І. Д. Соціальні мережі в контексті соціокультурного підходу: евристичний потенціал дослідження. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 40 (1). С. 22-29.
5. Дерлеменко Т. Ф., Анікіна О. П. Внесок Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки у створення національної сільськогосподарської бібліографії та біографістики. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 3. С. 53-60.
6. Дерлеменко Т. Ф. Національна аграрна біографістика: стан та проблеми подальшого розвитку. *Наукові сільськогосподарські бібліотеки в ХХІ столітті : тези доп. наук.-практ. конф. / УААН, Центр. наук. с.-г. б-ка. Київ, 2002. С. 31-33.*
7. Дерлеменко Т. Ф. Проблеми створення аграрної біографістики як складової частини галузевого інформаційного ресурсу та історії аграрної науки. *Актуальні проблеми аграрної науки та освіти України: регіональний аспект : (матеріали II наук.-практ. семінару) / УААН, Центр. наук. с.-г. б-ка, Від-ня регіон. центрів наук. забезпечення АПВ [та ін.]. Київ, 2003. С. 21-24.*
8. Кісельова Ю. А. Перспективи дослідження співтовариства істориків як «емоційного співтовариства». *Історик і влада. Колективна монографія*. Київ, 2016. С. 287-301.
9. Коваленко С. Д. Науково-бібліографічна діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України: здобутки та перспективи. *Науково-педагогічні студії*. 2018. Вип. 2. С. 119-126.
10. Колесник І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. ХІХ століття. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 169-193.
11. Колесник І. Ментальні мапи як інструментарій історика. *Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки*. Київ, 2013. Вип. 7. С. 159-168.

12. Колесник І. Мережева модель науки (новий проект української історіографії?). *Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки*. Київ, 2009. Вип. 4. С. 54-88.

13. Ляшко С. М. Поняття «наукова біографія» у теорії та практиці історико-біографічних досліджень. *Українська біографістика = Biographistica Ukrainica*: зб. наук. праць / відп. ред.: В. С. Чишко, В. І. Попик ; НАН України, Ін-т біографічних досліджень. Київ: Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013. Вип. 10. С. 25–47.

14. Медведева Е. В. Классификация биографий как один из методов биографики в контексте исследований библиотечной отрасли. *Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение*. 2016. № 2 (22). С. 198-205.

15. Методика врегулювання механізму формування та реалізації створення національної аграрної бібліографії / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, С. Д. Коваленко, Л. А. Кириленко ; відп. за вип. С. Д. Коваленко. Київ, 2019. 43 с.

16. Попик В. І. Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень. *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 122–136.

17. Попова Т. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций: теория, методология, практика. *Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки*. 2015. Вип. 8. С. 15-40.

18. Розман І. І. Загальнотеоретичні поняття педагогічної біографістики. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*, № 1, грудень, 2018. С. 111-112.

19. Розман І. І. Міждисциплінарність педагогічної біографістики у вимірі наукового дискурсу. *Педагогічний альманах*, 2017. Вип. 36. С. 284-290.

20. Соколов В. Розвиток української біографістики та стан біобібліографічних та історико-біографічних досліджень у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 10. С. 14-17.

References

1. Bezdrabko, V. V. (2016). *Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku vitchyznianoї biohrafistyky* [The current state and prospects of development of national biographistics]. *Ukrainska biohrafistyka*, vol. 14, pp. 29-49. [in Ukrainian].

2. Bronnikov, V. *Synerhetyka yak perspektyvna metodolohiia u doslidzhenniakh sotsialno-politychnykh nauk* [Synergetics as a promising methodology in social and political sciences research]. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/13.pdf> . [in Ukrainian].

3. Demuz, I., Zlenko, A., Isaikina, O. (2019). *Perspektyvy vyvchennia intelektualnoho spivtovarystva u rusli novykh metodolohichnykh kontseptiv* [Prospects for the study of intellectual community in line with new methodological concepts]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, no. 6, pp. 172-187. [in Ukrainian].

4. Denysenko, I. D. (2013). *Sotsialni merezhi v konteksti sotsiokulturnoho pidkhodu: evrystychnyi potentsial doslidzhennia* [Social networks in the context of

socio-cultural approach: a heuristic potential of research] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofiia*, vol. 40 (1), pp. 22-29. [in Ukrainian].

5. Derlemenko, T. F., Anikina, O. P. (2010). *Vnesok Derzhavnoi naukovoï silskohospodarskoi biblioteky u stvorennia natsionalnoi silskohospodarskoi bibliohrafii ta biohrafistyky* [Contribution of the State Scientific Agricultural Library to the establishment of a national agricultural bibliographics and biographistics]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, no. 3, pp. 53-60. [in Ukrainian].

6. Derlemenko, T. F. (2002). *Natsionalna ahrarna biohrafistyka: stan ta problemy podalshoho rozvytku* [National agrarian biographistics: state and problems of further development]. *Naukovi silskohospodarski biblioteky v XXI stolitti : tezy dop. nauk.-prakt. konf.* [Scientific Agricultural Libraries in the 21st Century: thesis of add. research practice conf.]. Kyiv, pp. 31-33. [in Ukrainian].

7. Derlemenko, T. F. (2003). *Problemy stvorennia ahrarnoi biohrafistyky yak skladovoi chastyny haluzevoho informatsiinoho resursu ta istorii ahrarnoi nauky* [Problems of creation of agrarian biographistics as an integral part of branch information resource and history of agrarian science]. *Aktualni problemy ahrarnoi nauky ta osvity Ukrainy: rehionalnyi aspekt : (materialy II nauk.-prakt. seminaru)* [Actual problems of agrarian science and education of Ukraine: regional aspect : (materials of II scientific-practical seminar)]. Kyiv, pp. 21–24. [in Ukrainian].

8. Kiseliova, Y. A. (2016). *Perspektyvy doslidzhennia spivtovarystva istorykyv yak «emotsiinoho spivtovarystva»* [Prospects for the study of the historian community as an «emotional community»]. *Istoriya i vlada. Kolektyvna monohrafiia* [Historian and power. Collective monograph]. Kyiv, pp. 287-301. [in Ukrainian].

9. Kovalenko, S. D. (2018). *Naukovo-bibliohrafichna diialnist Natsionalnoi naukovoï silskohospodarskoi biblioteky Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy: zdobutky ta perspektyvy* [Scientific and Bibliographic Activity of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine: Achievements and Prospects]. *Naukovo-pedahohichni studii*, vol. 2, pp. 119-126. [in Ukrainian].

10. Kolesnyk, I. (2008). *Intelektualne spivtovarystvo yak zasib legitymatsii kulturnoi istorii Ukrainy. XIX stolittia* [The intellectual community as a means of legitimizing the cultural history of Ukraine. XIX century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, no. 1, pp. 169-193. [in Ukrainian].

11. Kolesnyk, I. (2013). *Mentalni mapy yak instrumentarii istoryka* [Mental maps as a tool for the historian]. *Eidos*, vol. 7, pp. 159-168. (in Ukrainian)

12. Kolesnyk, I. (2009). *Merezheva model nauky (novyi proekt ukrainskoi istoriografii?)* [Network model of science (new project of Ukrainian historiography?)]. *Eidos*, vol. 4, pp. 54-88. [in Ukrainian].

13. Liashko, S. M. (2013). *Poniattia «naukova biohrafiiia» u teorii ta praktytsi istoryko-biohrafichnykh doslidzhen* [The concept of «scientific biography» in the theory and practice of historical and biographical research]. *Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, vol. 10, pp. 25–47. [in Ukrainian].

14. Medvedeva, E. V. (2016). *Klassifikatsiya biografiy kak odin iz metodov biografiki v kontekste issledovaniy bibliotechnoy otrasli* [Classification of biographies as one of the methods of biographics in the context of library industry research]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Kul'turologiya i iskusstvovedenie*, no. 2 (22), pp. 198-205. [in Russian].

15. *Metodyka vrehuliuvannia mekhanizmu formuvannia ta realizatsii stvorennia natsionalnoi ahrarnoi bibliohrafiï* (2019) [Methods of regulation of the mechanism of formation and realization of creation of national agrarian bibliography]. Kyiv, 43 p. [in Ukrainian].

16. Popyk, V. I. (2015). *Biography – biohrafika – biohrafistyka – biobibliohrafiia: poniatiinyi arsenal istoriko-biohrafichnykh doslidzhen* [Biography – Biographica – Biographistica – Biobibliography: Conceptual Collection of Historical-Biographical Researches]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, no. 3, pp. 122–136. [in Ukrainian].

17. Popova, T. (2015). *Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsiy: teoriya, metodologiya, praktika* [Biography of the historian at the crossroads of historiographic traditions: theory, methodology, practice]. *Eydos*, vol. 8, pp. 15-40. [in Russian].

18. Rozman, I. I. (2018). *Zahalnoteoretychni poniattia pedahohichnoi biohrafistyky* [General theoretical concepts of pedagogical biographistics]. *Naukovyi zhurnal «LOHOS. Mystetstvo naukovoï dumky»*, no. 1, pp. 111-112. [in Ukrainian].

19. Rozman, I. I. (2017). *Mizhdystsyplinarnist pedahohichnoi biohrafistyky u vymiri naukovoïho diskursu* [Interdisciplinarity of pedagogical biographistics in the measurement of scientific discourse]. *Pedahohichnyi almanakh*, vol. 36, pp. 284-290. [in Ukrainian].

20. Sokolov, V. (2012). *Rozvytok ukrainskoi biohrafistyky ta stan biobibliohrafichnykh ta istoriko-biohrafichnykh doslidzhen u Derzhavnii naukovii silskohospodarskii bibliotetsi* [The development of Ukrainian biographistics and the state of biobibliographic and historical-biographical research at the State Scientific Agricultural Library]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, no. 10, pp. 14-17. [in Ukrainian].

Рецензент:

**Куйбіда В. В., д.і.н., професор
Шаравара Т. О., д.і.н., професор**

Надійшла до редакції 18.08.2020 р.